

KÖNYVSZEMLE

Aron Buciumeanu: *Moara și prâsnelul* [*Malom és pörgettyű*]. Bukarest, 2016, Tracus Arte Kiadó. 384.

Jelen írásunkban egy olyan, nem szokványos szépirodalmi kiadványt szeretnénk bemutatni, amely megítélésünk szerint mind témájában, mind tartalmában, mind pedig hangnemében figyelemre méltóan tárja fel egyházi és nemzeti közösségünk történelmének egy (számunkra tragikusan) emlékezetes időszakát, és az évforduló apropóján időszerű szeptét.

2016-ban látott napvilágot a bukaresti Tracus Arte kiadónál az erdélyi születésű Aron Buciumeanu román anyanyelvű szerző *Moara și prâsnelul*¹ című regénye. A regény központi cselekménye az 1916-os román betörés eseményeivel kezdődik. A zsenge korú, tizenéves fiú, Aronică szemszögéből megkomponált személyes történet az első világháború éveinek drámai eseményeit elragadó érzékletességgel mutatja be. Az események fonala végigvezeti az olvasót a nagy világégés következő évein is. A szerző a szereplők személyes életének eseményeivel hozza döbbenetesen közel az olvasóhoz a nemzetek háborújának drámaiságát és tragikumát. A regény érdekes

szerzői megoldásokkal láncolja az olvasót a sorokhoz. Az események időrendisége nem lineáris, hanem ciklikusan visszatérő. A többnyire valós tapasztalásokat elbeszélő regény meszterien ötvözi a valóságot egy kevés fikcióval. Az énelbeszélés eszköze hozzájárul a hitelesség látszatának fenntartásához. A főszereplő tizenéves kori élményeinek naplószerű elbeszélését a szerző további szereplők szemszögéből világítja meg, amely egy újabb eszköz az objektív valóság relatív voltának megmutatására, s így a regény hitelességét erősíti. A közel négyszáz oldalnyi történet izgalmas és kalandos, hadi jelenetekben gazdag, a korra jellemző pátoszos romantikával és realiztikus szemléletességgel megírt olvasmány. A regény nyelvezete választékos, de jól érthető a nem román anyanyelvű olvasó számára is. A nyomtatott szöveg is könnyen olvasható, a puha kötésű fedőlapot Alina Roșca igényes tematikus grafikája díszíti.

Az 1916-os véres események után a brassói Andrei Șaguna Kollégium² bezárása miatt Aronică, a tizenhárom

¹ Magyar fordításban: *Malom és pörgettyű*

² Ma: Colegiul Național Andrei Șaguna, Brassó

éves kocsoláti román legényke tanári közbenjárásra Székelykeresztúrra kerül, az unitáriusok vidéki tanodájába³ negyedik diákként. A történelmi események és az akkori társadalmi közhangulat szemszögéből nem túlságosan meglepő, hogy a főszereplő egy bentlakási verekedésbe keveredik, amelynek oka a nemzetiségi különbség és a kamaszos virtusból fakadó impertinencia. Az incidens után jelenik meg a diákok között egy huszonkét éves magyar katonatiszt, aki egyenesen az olasz frontról, a harcok sűrűjéből került haza, és a keresztúri Unitárius Főgimnáziumban katonaként készül befejezni középiskolai tanulmányait, és megszerezni az érettségi oklevelet. A főszereplő által „legkedvesebbnek” mondott új osztálytárs, Szabó Árpád szobafelelősként védelmébe veszi a kissebségiként kezelt és esetenként a szobatársak által lekezelt, Bocskoréanunak csúfolt legényt. Az elragadó jellemű ifjú Szabó katonatiszt egymagában is megszemélyesíti az erdélyi magyarság monarchiabeli nemzeti katonai ideálját. A „Ferenc Jóska katonája” egyenes jellemű, eszes, kötelességtudó, önfeláldozó, mértéktartó stb., ugyanakkor személyes tragédiájában leképeződik a trianoni döntés magyarokat sújtó nemzeti tragédiája is.

³ Akkor: Unitárius Főgimnázium. Ma: Berde Mózes Unitárius Gimnázium, Székelykeresztúr

Mindkét főszereplő, Aronică és Árpád története is tele van ellentmondásokkal. A cselekmény forgatagában szembesül az olvasó azzal, hogy a makulátlan jelleműnek bemutatott Árpád gyilkossági kísérlet elkövetése miatt került a seregbe, amit megözvegyült édesanyja román udvarlója ellen felindulásból követett el. Árpád tragikus története ugyancsak egy személyes naplón keresztül kínálja a cselekmény egy párhuzamos perspektíváját. Szabó Árpád hadnagy, majd katonai ügyész személyes naplója gyakorlatilag beépül a regénybe, így bizonyos események ismételtén, de más szemszögéből is megjelennek.

Miközben apja az olasz fronton védi a monarchiát, addig itthon a tizenkét éves Aronică 1916-ban belesodródik a román csapatok és a császári hadsereg között dúló harcokba, segíti a román katonákat a betörés rendjén. A sors iróniája, hogy éppen ezen kudarcos betörés következtében kerül át Brassóból a székelyföldi magyarok közé iskolába. Ugyanezt a történelmi kontextust egy harmadik szemszögéből is, a főszereplő apjának elbeszéléséből is végigkövethetjük, aki erdélyi románként tisztí rangban harcol a császári hadseregben. Naplószerű visszaemlékezésén keresztül a monarchia széthullásának és a fegyverletételnek zavaros napjai elevenednek meg a galíciai fronttól, a melegében létrejött Csehszlovákián át, a szászvárosi román hadiszálláson szervezkedő Iuliu

Maniu irodáján keresztül egyenesen a hazai tájakig, a székelykeresztúri Unitárius Főgimnázium igazgatói irodájáig, ahol Pap Mózes⁴ igazgató szelíd és kimért jellembeli vonásai tűnnek ki.

A regény több fejezete kelti életre a száz évvel ezelőtti keresztúri unitárius alma mater hangulatát, az 1914-ben használatba adott Pákei-féle új épületével, a nem kifogástalan bentlakási körülményekkel, a háború okozta anyagi nehézségekkel, a kedvező színekben felemlegetett korabeli oktatói személyzettel. Kedves szavakkal emlékezik meg a szerző/főszereplő a humanista műveltségű klasszika-filológusról, a higgadt és bölcs megjelenésű Pap Mózes igazgatóról, továbbá dr. Szolga Ferenc természetrajz–földrajz szakos tudós tanárról, Nagy Lajos rajztanárról és dr. Borbély Ferenc görög–latin–magyar szakos tanárról.

A hatásos háborús regény nem nélkülözheti a romantikus szálakat sem. A szerző ügyesen építi be a cselekménybe a mélylélektani vonatkozású szülő–gyermeki viszony részleteit, a beteljesületlen szerelmi vonzódásokat és a tragédiához vezető személyes kudarcokat. Finom színezetet hoz a cselekménybe az olaszországi rendházfőnök Letiția nővér karaktere, de még inkább az összes, romantikára éhező egyenruhás férfi kedvence, Iakobi Pi-

roska, az alig nagykorú, mindenkit elbűvölő tanárnő, a tüneményes vörös-keresztes önkéntes.

A szerző 1904-ben született a Brassó megyei Kocsoláton, abban a színromán faluban, mely a Fogaras vidéke és a Szászföld határán, Kőhalom vonzaskörében, az Erdővidék szélén fekvő Olthévíz szomszédságában található. Az 1991-ben elhunyt szerző Brassóban, az Andrei Șaguna Kollégiumban, majd Székelykeresztúron, az Unitárius Főgimnáziumban végezte középiskolai tanulmányait. 1930-ban a bukaresti Állategészségügyi Egyetemen szerzett tudományos doktori fokozatot. Házassága révén az olténiai Szörénytornyán⁵ telepedett le, ahol haláláig lakott. A második világháborúban a román hadseregben tüzértisztként szolgált, egy súlyos sérülés következményeként századosi rangban vonult nyugállományba.

A szerző második világháborús sérülése és kórházakban eltöltött kálváriája a regény kerettörténetét képezi. A könyv első fejezetében a sebesült bonyodalmas és szenvedéssel teli frontról való hazajutásáról olvasunk, míg a regény végén a műtéti delírium állapotában vizionált párbeszéd bontakozik ki a sebesült katona és a Ciucure nevű lova között, ami finoman Orwell Állatfarmjára emlékeztet.

⁴ 1901–1920 között az iskola igazgatója. Igazgatósága alatt épült az iskola újabbik, korszerű épülete, 1914-ben.

⁵ Monarchiabeli magyar elnevezése a településnek. *Románul*: Drobeta-Turnu Severin, jud. Mehedinți

A szerző 44 éves irodalmi munkássága során inkább lírai alkotásaival tűnt ki. A 70-es években megírt, majd 1985-ben újraszerkesztett regény kéziratban maradt meg a Buciumeanu család tulajdonában. A kézirat végül a szerző fia, Buciumeanu Dan Sebastian gondozásának köszönhetően öltött nyomdai formátumot, és jelent meg, nem véletlenül a tartalomban megjelenő történelmi események századik évfordulójára. A könyvet a 2016-os bukaresti Bookfesten, továbbá több erdélyi városban is bemutatták. A regény egy román nyelven is olvasható, magyar öntudatú emberben sajátos gondolatokat és érzéseket szolgált meg. A szerző őszinte és egyenes beszéddel közli mondanivalóját, és mutatja be nemzeti érzéseit, de erőteljesen törekszik hűnek maradni a kulturális sokszínűségében gazdag erdélyi neveltetéséhez. Nyíltan bírálja a képmutató, román nemzeti szempontból igazságtalan, romlott és méltatlan monarchiát. Egészséges román nemzeti öntudattal élte a saját népe nemzeti törekvéseit, és kellő mértéktartással beszél a román–magyar nemzeti érdekütközésekről, de figyelemre méltó, ahogy érteni és átérezni látszik a vesztes oldalon ragadt és tragédiába sodort erdélyi magyarság helyzetét.

A főszereplő/szerző műveltséghez és kultúrához vonzó emberként mutatja meg magát. Pacifista, aki őszintén szereti saját nemzetét, megveti az esztelen öldöklést, elítéli a háború ember-

telenségéből fakadó szenvedést, értelmetlennek látja a személyes ambícióknak alárendelt, nemzeti színekbe burkolt lelketlen háborút. A regényben különböző nyelvű gondolatok, utasítások, parancsszavak, dalszövegek, versek, katonai rangfokozatok megnevezései sorakoznak, hol magyarul, hol németül, de oroszul, olaszul, lengyelül és latinul is. A többnyelvűség színes szövege mögött a történelem vihara, a korabeli erdélyi kultúra húzódik meg. Ha az idézett mondatok, szövegek esetenként nyelvtanilag helytelenek is, az olvasó elnéző lehet, hiszen a szerző törekvése éppen az, hogy kiemelje: a kulturális sokszínűségből adódó értékek és nehézségek teszik olyan sokrétűvé, bonyolulttá és egyáltalán nem egyszerűvé ezt a történelmi korszakot. A regény eredeti nyelvétől eltérő szavak és szövegek fordítása lábjegyzetben jelenik meg, ami nagy segítség annak az olvasónak, aki nem beszél a korábban felsorolt három-négy idegen nyelvet a román mellett.

A regényszövegre többnyire nem jellemző a nemzetieskedő győztes retorika, és nélkülözi a sovén-nacionalista kollektív bűnösségi kliséket is. Sőt mondhatjuk, hogy lehetőség szerint igyekszik kiemelni a nemzeti erényeket: a németek katonai hatékonyságát, a szászok munkabírását, a magyarok elkötelezettségét, az oroszok hősiességét stb. Amikor a történet fonala megérkezik a román nemzeti diadalokhoz, nem fedezhető fel a diadalittasság

hangja, csupán tömondatok közlik a tényeket. az 1918-ast és 1944-est egyaránt, hiszen végül is a történelem győztesek által megkomponált verzióját ma már mindenki ismeri. A szerző azonban nem a közismert történelmet akarja újramondani. A személyes tör-

ténetek, tragédiák vagy sikerek és beteljesülések más ízet, más kontrasztot adnak a hivatalos történelemnek, és a kíméletlen háború végén talán túl kevesek fürdőzhetnek az oly nagyon várt békét hozó győzelem mámorában.

Lakatos Sándor

Oláh Sándor: *Kényszerek–Tanúságtevők. Történetek a legrosszabb évszázadból.* Csikszereda, 2016, Pro-Print Könyvkiadó. 335.

Az egy interjút, három könyvismertetőt és hat esettanulmányt tartalmazó kötet vizsgálódásának középpontjában – amiként arra a cím is utalni kíván – az emberiség történelmének a *legrosszabb évszázad*aként aposztrofált 20. század áll.

A korszak eseményeinek kutatása során Oláh Sándor szándékosan fordult a mikrotörténetírás módszeréhez. Konceptiója szerint ugyanis az egyéni élettörténetek és kisközösségek sorsának tanulmányozása több szempontból is hasznos információkat szolgáltat a társadalomkutatás számára: új értelmezési lehetőségeket és tapasztalatokat nyújt egy adott történelmi korszakról, kritikai összehasonlításra teremt lehetőséget, árnyaltabb és teljesebb képet mutat a hatalom, illetve az annak alávetett egyén és kisközösség viszonyáról, a nagy történelmi eseményeknek az utóbbiak életmódjára és magatartására gyakorolt hatásáról.

A kötetben olvasható tanulmányok mikrotörténeti vizsgálódásának helyszíne a falusi (Homoródalmás), il-

letve a városi környezet (Brassó), alanyai pedig a külső hatalmi hatásoknak/kényszereknek kitett társadalom különböző csoportjainak a tagjai: földműves, kisiparos, gyári munkás és értelmiségi.

A tanulmányok egy jelentős részének forrásanyagát a személyes jellegű dokumentumok (visszaemlékezések, naplók, levelek) és életpálya-interjúk képezik. A forrásalkalmazás mögött – akár csak a módszertani kiválasztás esetében – szintén céltudatos döntés húzódik. Oláh Sándor a tárgyilagosabb ábrázolás érdekében törekedett olyan dokumentumokat is megszólaltatni, amelyek nem a hatalom intézményeiben keltek, vagy nem ezekhez lettek címezve. Szükségét érezte annak, hogy az állami hatóságok által termelt, nem egy esetben torz információkat közvetítő dokumentumokat olyan forrásokkal vesse össze, amelyek más közegekben jöttek létre, és amelyek ebből fakadóan a hatalom látószögétől eltérő módon láttatták a kutatóval ugyanazt a vizsgálat alá vetett történelmi jelenséget, eseményt.